

מה עשו הצבאיים בשיחין?

"אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו" (יב, כב)

ארבע פעמים מופיע הצרוף צבי ואייל בפרשה. הצבי הוא בעל חיים בעל מראה ייחודי, קל תנועה החי במרחבים פתוחים. כנראה שבשל תכונותיו ארץ ישראל נקראת צבי בעוד שאף בעל חיים לא זכה ששמו הפך לשם נרדף לארץ ישראל. כך למשל מתנבא הנביא יחזקאל: "ביום ההוא, נשאתי ידי להם, להוציאם מארץ מצרים, אל-ארץ אשר-תתתי להם, זבת חלב ודבש. צבי היא, לכל-הארצות" (יחזקאל כ ו), בדומה לו אומר הנביא ירמיהו על הארץ: "ארץ חמדה, נחלת צבי-צבאות-גוים" (ירמיהו ג יט) ובדניאל: "ובא בארץ הצבי" (דניאל יא מא).

על הקשר בין תכונותיו של הצבי לייחודה של הארץ עמדו חז"ל. כך למשל אומרת הגמרא: "מה ארץ ישראל נמשלה לצבי? לומר לך – מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה. (הארץ אינה יכולה להכיל את כמות הפירות המרובים שהיא מוציאה) דבר אחר: מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה" (כתובות קיב ע"א).

מה מיוחד בצבי ואייל בהשוואה לשאר החיות? הצבי האייל הם בעלי חיים הבודדים שאינם מתורבתים אך כשרים לאכילה. יחד עם זה הם לא ראויים לקורבן ואין צורך לכסות את דמם לאחר השחיטה כפי שיש לעשות בשחיטת העופות. יש להניח שבשר הצבי לא עלה תדיר על שולחן השבת, שכן היה צורך לצוד אותם חיים ללא מומים. את הצבי היו חייבים לשחוט, כפי ששוחטים חיה ועוף מבויתים. לא ניתן היה לירות בו בחץ או בכלי ציד אחר, שכן אז הם היו פסולים לאכילה. ניתן היה אם כן לצוד צבאים רק בעזרת מלכודות שלא יפגעו בגופם. עם זאת לצבי היה כנראה תפקיד חשוב אחר. בחפירות שנערכו בכפר שיחין הסמוך לציפורי מתקופת המשנה שבגליל התחתון, הידוע כמרכז תעשיית כלי חרס, וכמקום מושבה של משמרת הכהנים ישבאב, התגלו עדויות לתעשיית כלי חרס ומבנה ציבורי שכנראה שימש כבית כנסת. וכן כמויות גדולות יחסית של עצמות צבאים. האם צדו אותם לשם מאכל? מקור מהתלמוד הבבלי מספק כנראה תשובה מפתיעה לשאלה זו. כך מספרת הגמרא: "אמר רבי חייא: אני אעשה לתורה שלא תשתכח מישראל. מה אעשה? אלך ואזרע פשתן (גידול פשתן

היה נפוץ בגליל, בבא קמא קיח ע"ב), ואסרוג רשתות, ואצוד צבאים, ואאכיל את הבשר ליתומים, ומן העורות אתקן מגילות, ואכתוב חמישה חומשי תורה, ואלך לעיר שאין בה מלמדי תינוקות, ואקריא לחמישה תינוקות חמישה חומשים, ואשנה לשישה תינוקות שישה סדרי משנה, ואומר להם: עד שאחזור ואבוא, הקריאו והשנו זה לזה. וכך אעשה שלא תשתכח תורה מישראל. וזהו שאמר רבי: גדולים מעשי חייא" (כתובות קג ע"ב). רבי חייא גר בטבריה והיה בקשר הדוק עם רבי יהודה הנשיא שחי בציפורי והוא נע רבות בציר שבין טבריה לציפורי. סביר להניח שממצא עצמות הצבאים דווקא בשיחין הסמוכה לציפורי קשור לפעילותו של רבי חייא שדאג להרבות ספרי תורה בישראל.

מאיר בר אילן מביא במאמרו דרשה שנמצאה בגניזה ומיוחסת לרבי יהודה הברצלוני שאף ממנה ניתן ללמוד על מעמד עור הצבי:

"זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצות: עשה לפניו סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה, ציצית נאה לשמה, וכתוב לו ספר תורה לשמו, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין; ודרשי רבנן: חייב אדם לעשות לו סוכה נאה... ויכתוב לו ספר תורה בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן, על גבי עורות צבאין, ויעטפנו בשיראין, שנא' (שמות טו, ב) 'זה אלי ואנוהו'.¹

על פי דרשה זו כתיבה על עור צבי היא מהודרת במיוחד אך אינה שכיחה. החיבור של כתיבת התורה על עור צבי שהוא סמל ארץ ישראל, מבטא יותר מכל את החיבור בין תורת ה' ל"ארץ הצבי" (דניאל יא מא).

¹ על כך ראו גם אצל מאיר בר אילן, "כתיבת ספרי תורה תפילין מזוזות וקמיעות על עור צבי"

